

Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України «Про внесення змін до статті 25 Закону
України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове
державне соціальне страхування» щодо забезпечення права жінок на
отримання допомоги по вагітності та пологах, які провадять незалежну
професійну діяльність або зареєстровані як фізичні особи-підприємці»
*(реєстр. № 13329 від 30.05.2025)**

***Анотація.** В інформаційній довідці представлено результати аналізу пропозицій, передбачених законопроектом «Про внесення змін до статті 25 Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» щодо забезпечення права жінок на отримання допомоги по вагітності та пологах, які провадять незалежну професійну діяльність або зареєстровані як фізичні особи-підприємці» (реєстр. № 13329 від 30.05.2025). Акцентовано увагу на правовій природі допомоги по вагітності та пологах.*

***Ключові слова:** загальнообов'язкове державне соціальне страхування, застрахована особа, єдиний соціальний внесок, особа, яка провадить незалежну професійну діяльність, фізичні особи – підприємці.*

Вступ.

Сутність допомоги по вагітності та пологах як виду соціального захисту полягає у фінансовій підтримці сімей, які очікують дитину, та позитивному впливі на здоров'я, соціальне становище матері й дитини. Окрім фінансового аспекту, соціальна значимість цього виду допомоги, у поєднанні з іншими заходами державної політики, проявляється у сприянні демографічному зростанню населення держави шляхом заохочення сімей до народження дітей.

З урахуванням зазначеного, допомога по вагітності та пологах передбачена як системою державної допомоги сім'ям із дітьми, так і системою загальнообов'язкового державного соціального страхування. Особи, які не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, мають право на державну допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами¹ в системі державної допомоги сім'ям із дітьми.

Основна частина.

Право на допомогу по вагітності та пологах за рахунок коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування мають застраховані особи, зокрема самозайняті особи: фізичні особи – підприємці або особи, які провадять незалежну професійну діяльність (пп. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України)². Це право виникає з настанням страхового випадку (вагітність та пологи) у період зайняття підприємницькою діяльністю або провадження незалежної професійної діяльності відповідно до абзацу

¹ Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21 листопада 1992 р. № 2811-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>

² Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text%20%C2%A0>

другого частини першої статті 12 Закону України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування» (далі – Закон № 1105)³.

На відміну від застрахованих осіб із числа найманих працівників, для яких розрахунок допомоги по вагітності та пологах здійснює страхувальник (роботодавець) на підставі е-лікарняного, що з’являється в електронному кабінеті страхувальника на вебпорталі Пенсійного фонду України, застраховані фізичні особи – підприємці або особи, які провадять незалежну професійну діяльність, самостійно заповнюють «заяву-розрахунок зі сплати за листками непрацездатності» в електронному кабінеті на вебпорталі Пенсійного фонду України та додають (у форматі PDF): витяг з Єдиного державного реєстру та з реєстру платників єдиного податку, квитанції про сплату єдиного соціального внеску (далі – ЄСВ), довідку про відсутність заборгованості з ЄСВ. Розмір допомоги обраховується шляхом ділення доходу, з якого сплачений ЄСВ в розрахунковому періоді, на кількість днів у такому періоді (70 календарних днів до пологів і 56 (у разі ускладнених пологів або народження двох чи більше дітей – 70) календарних днів після пологів)⁴.

Загальними для всіх застрахованих осіб є положення, згідно з якими: розмір допомоги по вагітності та пологах не залежить від тривалості загального страхового стажу; допомога сплачується з першого дня за рахунок страхових коштів; розмір допомоги обмежений максимальною та мінімальною величиною. Сума допомоги по вагітності та пологах у розрахунку на місяць не повинна перевищувати розмір максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, з якої сплачувалися страхові внески, та не може бути меншою за розмір допомоги, обчислений із мінімальної заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку (частина друга статті 19 Закону № 1105).

Водночас застраховані особи, які протягом дванадцяти місяців перед настанням страхового випадку, за даними Державного реєстру загальнообов’язкового державного соціального страхування, мають страховий стаж менше шести місяців, мають право на допомогу по вагітності та пологах, виходячи з нарахованої заробітної плати (доходу), з якої сплачуються страхові внески, але не більше за розмір допомоги, обчислений із двократного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку (п. 2 частини четвертої статті 12 Закону № 1105).

Із метою врегулювання додаткових гарантій окремим категоріям застрахованих осіб розроблено проект Закону України «Про внесення змін до статті 25 Закону України «Основи законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування» щодо забезпечення права жінок на отримання допомоги по вагітності та пологах, які провадять незалежну професійну діяльність або зареєстровані як фізичні особи-підприємці» (реєстр. № 13329 від 30.05.2025). Законопроектом пропонується передбачити для

³ Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#n1285>

⁴ Порядок обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов’язковим державним соціальним страхуванням : Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 р. № 1266 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 червня 2015 р. № 439). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1266-2001-%D0%BF#Text>

застрахованих осіб – жінок, які провадять незалежну професійну діяльність або зареєстровані як фізичні особи – підприємці, право на допомогу по вагітності та пологах у разі відсутності заборгованості по сплаті єдиного соціального внеску за період, що передує місяцю, в якому настав страховий випадок, у порядку, визначеному законодавством.

Розглянувши законопроект, вважаємо за доцільне висловити таке.

У *концептуальному аспекті* положення законопроекту не можуть бути підтримані, оскільки їх зміст не відповідає меті та предмету правового регулювання Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – Основи). Зазначимо, що Основами визначено організаційні та правові засади функціонування загальнообов'язкового державного соціального страхування як окремої системи соціального захисту населення; врегульовані основні принципи, порядок управління та здійснення нагляду за цією системою; визначено статус коштів соціального страхування тощо. В Основах сформульовано більше ніж 10 базових термінів, які є системоутворюючими для законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, зокрема визначено дефініції: загальнообов'язкове державне соціальне страхування, єдиний внесок загальнообов'язкового державного соціального страхування, страховий ризик, страховий випадок, страховий стаж; а також надано визначення того, хто належить до застрахованих осіб, страхувальників, страховиків тощо⁵. Положення Основ визначають систему прав, обов'язків і гарантій всіх учасників соціального страхування, види матеріального забезпечення та соціальних послуг у межах соціального страхування, а також передбачають, що правове врегулювання забезпечення за видами соціального страхування здійснюється законами про види соціального страхування. Таким чином, положення законопроекту доцільно сформулювати як пропозиції до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (Закону № 1105).

Змістовні та техніко-юридичні зауваження до положень законопроекту.

Пропозиції, передбачені абзацом другим пункту 1 законопроекту, не відповідають принципу правової визначеності. Незрозумілим є те, про право на допомогу по вагітності та пологах якого розміру йдеться: обчисленого відповідно до частини першої статті 19 Закону № 1105 (100 % доходу, з якого сплачувалися страхові внески або ЄСВ) або обчисленого відповідно до п. 2 частини четвертої статті 12 Закону № 1105 (не більше двократного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку). Сформульована у такий спосіб пропозиція створює правові колізії, а також порушує принцип рівності страхового забезпечення осіб при рівних умовах. Положення, передбачене п. 2 частини четвертої статті 12 Закону № 1105 щодо обчислення розміру допомоги у разі наявності страхового стажу менше шести місяців, стосується всіх застрахованих осіб, а не лише застрахованих осіб із числа суб'єктів підприємницької діяльності чи осіб, які займаються незалежною професійною діяльністю.

⁵ Чічкань М. В. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування як основа сучасної системи соціального захисту в Україні. *Право і суспільство*. 2021. № 1. С. 106–110.

Назва законопроекту, а також його положення потребують редагування та приведення у відповідність до термінології законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування і до вимог юридичної техніки.

У разі збереження обраного в законопроекті концептуального підходу, його назву слід змінити (оскільки основи законодавства є видом закону), сформулювавши її таким чином: «Про внесення змін до статті 25 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування щодо забезпечення права жінок, які провадять незалежну професійну діяльність або зареєстровані як фізичні особи – підприємці, на отримання допомоги по вагітності та пологах».

У законодавстві про загальнообов'язкове державне соціальне страхування не застосовується поняття «особа, яка перебуває у статусі застрахованої особи». Такі суб'єкти визначаються як «застраховані особи».

Висновки.

Законодавчі ініціативи у сфері соціального страхування потребують стратегічного підходу, оскільки система загальнообов'язкового державного соціального страхування має швидко реагувати на сучасні виклики та підлягати оновленню відповідно до потреб суспільства. Від ефективності норм, правової визначеності їх змісту залежить добробут застрахованих осіб, у яких виник соціальний ризик.

Урахування зазначених зауважень дозволить уникнути ризиків:

- правової невизначеності (щодо права на допомогу по вагітності та пологах);
- виникнення колізій (щодо порядку обчислення розміру допомоги по вагітності та пологах);
- неузгодженості з Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування та Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (щодо предмета регулювання).

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*